

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

УДК 016:01(477)

DOI: 10.37026/2520-6427-2021-105-1-3-7

Борис САВЧУК,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітніх технологій імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0003-2256-0845
e-mail: boris_savchuk@ukr.net

Ірина РОЗМАН,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та
методики викладання іноземних мов
Мукачівського державного університету,
м. Мукачево, Україна
ORCID: 0000-0002-4951-0074
e-mail: rozmanii@ukr.net

ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНА ПЕРСОНАЛІСТИКА» КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВО-ДЕФІНІТИВНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті представлено синтезований аналіз дефініції «педагогічна персоналістика», з'ясовано її сутність, зміст та доцільність використання у предметному полі педагогічної науки. Відзначено, що в процесі нагромадження масиву літератури про життєдіяльність педагогічних персоналій в історико-педагогічній науці сформувався міждисциплінарний науково-дослідницький напрям, який подекуди йменують як «педагогічна персоналістика». Кризь призму наукового дискурсу проаналізовано сутність понять «персоналія», «педагогічна персоналія», «персоналістика». Доведено, що використання терміна «педагогічна персоналістика» через формальну прив'язку до поняття «педагогічна персоналія» є алогізмом, тому невиправдано ні з наукової, ні з філологічної позицій.

Обґрунтовується позиція, відповідно до якої замість поняття «педагогічна персоналістика» на позначення окремого напрямку української істори-

ко-педагогічної науки, що вивчає життєдіяльність персоналій, доречно використовувати термін «педагогічна біографістика». Наведено аргументи на її користь, згідно з якими: 1) поняття «педагогічна біографістика» відповідає загальній традиції світової та української гуманітаристики, адже її основні наукові галузі (філософія, психологія, соціологія, історія тощо) позначають свої окремі наукові напрями, що вивчають діячів (персоналій), які зробили вагомий внесок у їхній розвиток, як «біографічні»; 2) термін «біографія» відповідає українській біографічній традиції; 3) українські вчені нагромадили значний масив знань для обґрунтування дефініції «педагогічна біографістика» та визначення її предмета, завдань, інших параметрів як окремої субдисципліни (галузі, наукового напрямку) української педагогічної науки.

Ключові слова: персоналія, педагогічна персоналія, педагогічна персоналістика, біографія, педагогічна біографістика.

Borys SAVCHUK,

doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of Pedagogy and
educational technologies in the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2256-0845
e-mail: boris_savchuk@ukr.net

Iryna ROZMAN,

candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of English Philology and
methods of teaching foreign languages
Mukachevo State University,
Mukachevo, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4951-0074
e-mail: rozmanii@ukr.net

THE CONCEPT OF «PEDAGOGICAL PERSONALITY» THROUGH THE PRISM OF SCIENTIFIC-DEFINITIVE DISCOURSE

Abstract. *The article presents a synthesized analytical definition of «pedagogical personalism». Clarifies its essence, content and feasibility of use in the subject field of pedagogical science. It has noted that in the process of accumulating an array of literature on the life of pedagogical personalities in historical and pedagogical science, an interdisciplinary research direction was formed. Which sometimes referred as a «pedagogical personalism». It has been analyzed that the essence of the concepts «personality», «pedagogical personality», «personalism» is analyzed through the prism of scientific discourse. It has proven that the use of the term that «pedagogical personalism» due to the formal reference to the concept of «pedagogical personality» is an alogism. Therefore, it is unjustified neither from a scientific nor from a philological point of view. It has been substantiated statement according to which instead of the concept «pedagogical personalism» it is appropriate to use the term «pedagogical biography», to denote a separate direction of the Ukrainian historical and pedagogical science, which studies the life of personalities.*

For confirmation the following arguments are given: 1) the concept of «pedagogical biography» corresponds to the general tradition of world and Ukrainian humanities, because its main scientific fields (philosophy, psychology, sociology, history, etc.) indicate their separate scientific fields that study figures (personalities) who have made a significant contribution to their development as «biographical»; 2) the term «biography» corresponds to the Ukrainian biographical tradition; 3) Ukrainian scientists have accumulated a significant body of knowledge to substantiate the definition of «pedagogical biography» and define its subject, tasks, other parameters as a separate subdiscipline (industry, scientific field) of Ukrainian pedagogical science.

Key words: *personality, pedagogical personality, pedagogical personalism, biography, pedagogical biography.*

Постановка проблеми. Поняттєво-категорійний апарат – важливий інструмент і необхідне підґрунтя для проведення наукового, зокрема й історико-педагогічного дослідження. Аналізу терміносистеми педагогічної науки присвячено величезний пласт наукової літератури, у якій крізь призму наукового дискурсу на метанауковому рівні та в розрізі різних конкретно-тематичних аспектів, певних галузей знань, інших чинників розглядаються її базові категорії та пов'язані з ними поняття і терміни. Зважаючи на зазначене вище, розширюється поліфонія їхнього дефініціювання. Вона зумовлюється і посилюється об'єктивними (відмова від «радянської спадщини», інтеграція в європейський освітній простір тощо) та суб'єктивними обставинами (особисті погляди і вподобання автора, тематика наукових студій тощо).

В означеному контексті виникають ситуації, коли в одні й ті ж терміни вкладається різний, іноді суперечливий, амбівалентний зміст. Як наслідок, найменування понять перестає відповідати їхній сутності. У педа-

гогічній науці маємо чимало прикладів, коли номінація окремих понять набула поширення й здобула статусу «офіційної», однак їхнє іменування як співвіднесення мовних одиниць не відповідає об'єктам, процесам, явищам, котрі вони позначають.

Означена наукова ситуація певною мірою стосується і поняття «педагогічна персоналістика», тож воно потребує всебічного неупередженого осмислення крізь призму міждисциплінарного наукового дискурсу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Важливу науково-теоретичну базу для з'ясування означеної проблеми дає обґрунтування методологічних засад української історико-педагогічної науки в контексті наукового дискурсу (О. Адаменко, Н. Антоненко, Л. Березівська, Г. Белан, М. Богуславський, С. Гончаренко, Н. Дічек, О. Сухомлинська та ін.). Позаяк вона має міждисциплінарний характер, слід ураховувати науково-методологічний досвід вивчення історичних персоналій, нагромаджений у галузях філософії (Л. Артамошкіна, О. Валецький, І. Голубович, В. Менжулін), психології (Б. Ананьєв, І. Кон, Н. Логінова, Н. Рибніков, С. Рубінштейн та ін.), історичної науки (П. Попик, В. Чижко та ін.), соціології (Ю. Безпалов, Д. Рогозін, Л. Скокова та ін.) тощо. Цей доробок дає важливе науково-теоретичне підґрунтя для творчого осмислення досліджуваної проблеми.

Мета статті полягає у здійсненні всебічного синтезованого аналізу дефініції «педагогічна персоналістика» задля з'ясування її сутності, змісту та обґрунтованості використання в предметному полі педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Радикальні зміни в суспільній свідомості та гуманітарній сфері України, що розпочалися на перетині 80–90-х років ХХ ст., стимулювали відновлення із небуття безлічі імен відомих і менш відомих педагогів, учених, освітян, які причетні до розвитку національної освіти і педагогічної думки. Це активізувало переосмислення їхніх ідей і творчої спадщини та вивчення велетенського пласту педагогічних знань і досвіду на основі нових методологічних підходів.

У процесі нагромадження масиву наукової, навчально-методичної, довідкової літератури про життєдіяльність педагогічних персоналій в українській історико-педагогічній науці сформувався окремий міждисциплінарний дослідницько-персоніфікований напрям, який подекуди йменують як «педагогічна персоналістика». Цей термін уживають довільно і фактично він не став предметом наукового аналізу. Ліквідація цієї прогалини і вивчення означеної проблеми потребує з'ясування її генези та наукового біографічного досвіду, нагромадженого в різних галузях гуманітаристики.

Термін «персоналія» (*у перекладі з лат. – особистий*) почав утверджуватися в українській педагогічній науці лише в першій половині 90-х років ХХ ст., позаяк він апріорі не відповідав «безликий» радянській парадигмі історії освітньо-педагогічного процесу. Нами також було з'ясовано, що за значенням і частотою

вживання, на відміну від маргінального місця в різногалузевій біографістиці, в історико-педагогічній науці він посідає одну із головних позицій. Це виявилось в конструюванні й поширенні категорій «педагогічна персоналія», «персоналістський напрям», «персоналістська педагогіка» тощо.

З огляду на аналіз вибірки з понад десяти радянських і сучасних академічних словників (Словник української мови: вебсайт; Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: вебсайт), виокремлюємо основні трактування поняття «персоналія»: а) зібрання матеріалів (документів, фотознімків тощо), що стосуються конкретної особистості; б) бібліографія цих матеріалів; в) біографічна стаття в науковому, науково-популярному виданні; г) бібліографічний розділ у каталозі, журналі, словнику; ґ) історична особа, що відіграла помітну роль у розвитку певної галузі знань, суспільної сфери тощо.

Останнє тлумачення лягло в основу однієї із базових категорій історико-педагогічної науки – «педагогічна персоналія». Як наслідок, науковці стали позначати один із її напрямів – «персоналістський». Це обмежило і вивело на маргінальні позиції поняття «біографія», «біографістика», які в інших галузях наук позначають напрям вивчення окремих особистостей.

Пов'язуємо це явище з «деперсоніфікованою» радянською історико-педагогічною наукою, у якій категорії «персоналія», «педагогічна персоналія» майже не зустрічаємо. На потребу їхнього «спеціального» вивчення чи не вперше вказав учений Е. Днепров. У праці з історіографії дореволюційної школи і педагогіки він, аналізуючи масив досліджень про творчу спадщину, ідеї, громадсько-просвітницьку діяльність відомих педагогів, порушив питання про необхідність виокремлення таких студій у самостійний «персоніфікаційний напрям» (Днепров, 1981, с. 16–17).

Увівши до наукового обігу поняття «персоналія», Е. Днепров закликав вивчати діячів педагогічної науки та освіти, зважаючи на сукупність загальних і внутрішніх чинників їхньої життєдіяльності. Такий підхід мав забезпечити осмислення «оригінальної наукової позиції» персоналії та розглядати її в контексті розвитку педагогічної науки й у «зв'язку із попередниками і сучасниками» (Днепров, 1981, с. 16–17).

Утвердження понять «персоналія», «педагогічна персоналія» в українській історико-педагогічній науці відбулося на перетині ХХ – ХХІ ст. Помітний вплив на цей процес справив фундаментальний, найбільш цитований доробок академіка О. Сухомлинської (1999; 2005; 2003). З огляду на те, що педагогічна думка «завжди персоніфікована», бо на ній «лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями, уподобаннями», вчена стверджує, що «педагогічна персоналія» – це «більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель» (Сухомлинська, 2005; 2003, с. 36–42).

Розробляючи теоретико-методологічні засади дослідження педагогічних персоналій, О. Сухомлинська визначила основні аспекти, що мають бути у фокусі уваги дослідника: життєпис (особиста історія); власний підхід діяча до вивчення педагогічного процесу (морально-етичний аспект творчості); предметний підхід

педагога (участь або відмежованість від педагогічного процесу); ідейні, соціальні, культурницькі засади (зв'язок з епохою і вплив на педагогічні погляди) тощо. Розглядаючи педагогічну персоналію як окремий предмет історико-педагогічного дослідження, вчена показала, що життя педагога, його особиста біографія часто становить основу реконструкції всієї епохи, відображає педагогічний досвід певного періоду. Отож, духовна біографія є «матеріалізацією історії думки і духу» (Сухомлинська, 1999, с. 43; 9).

Поряд із продуктивними підходами науковців (О. Адаменко, Л. Ваховський, Н. Дічек та ін.) щодо розуміння і вивчення педагогічної персоналії, імпонує запропоноване Н. Гупаном трактування цього феномену як «творчої біографії видатних педагогів, мислителів, які працювали в галузі освіти та виховання» та як вияв «сукупності їхніх педагогічних поглядів» (Гупан, 2001, с. 8). Такий підхід орієнтує на вивчення педагогічних персоналій у проекції біографістики, що має глибокі наукові традиції.

Отже, в українській історико-педагогічній науці сформувалося достатньо глибоке, сконсолідоване розуміння феномену педагогічної персоналії, тому виокремлення проблематики його вивчення в окремий науковий напрям є цілком виправданим і обґрунтованим. Утім, доволі дискусійним виглядає дефінітивне позначення цього напрямку як «педагогічна персоналістика», позаяк «автоматичну» (формальну) прив'язку до поняття «педагогічна персоналія» вважаємо не зовсім виправданою.

Предметом окремої студії може стати з'ясування питання, як неологізм «персоналістика» з'явився в обігу української історико-педагогічної науки і став позначати один із напрямів її розвитку. Ми обмежимося окремими рефлексіями щодо його розв'язання.

Лексема «personalistics» (особистісний) з'явилася в Оксфордському словнику у 30-х роках ХХ ст. для визначення галузі науки, яка вивчає особистість з огляду на її персональний досвід (Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: вебсайт). Однак слово «персоналістика» фактично відсутнє в українській довідниковій, зокрема мовознавчій, літературі. Не прояснює зміст цього асимільованого англомовного запозичення і пошукова система Google, «вибиваючи» подібні за морфемною будовою слова.

У зарубіжній науці в поняття «персоналістика» вкладається інший зміст, аніж в українській педагогіці. На основі синтезу західного досвіду сформувалася прикладна наука – «персоналістика», що розробляє моделі організації праці з людськими ресурсами через «професійний ланцюжок»: вибір професії – професійне навчання – підвищення кваліфікації тощо (Арзамасцев, 2012).

У подібних значеннях це поняття використовується в національних лексичних системах, для прикладу, польський відповідник «Personalistika» позначає галузь менеджменту, що стосується вибору стратегій оптимізації і мотивації діяльності працівника, підготовки ефективного керівника, управлінця (Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: вебсайт). Щоправда, у польській педагогіці оперують поняттям «персоналістська педагогіка» (personalista pedagogika), але в його основу покладена ідея, згідно з якою людина є суб'єктом виховання, її образ унікальний і незамінний. Воно слугує для вивчення проблеми формування

особистості і бажаного образу вчителя, спроможного ефективно діяти (Школяк: вебсайт).

Зважаючи на представлені положення, вважаємо, що замість поняття «педагогічна персоналістика» для позначення окремого важливого напрямку української історико-педагогічної науки, що вивчає життєдіяльність і творчість педагогічних персоналій, доречно використовувати термін «педагогічна біографістика». На користь такої позиції висуваємо три аргументи.

По-перше, поняття «педагогічна біографістика» відповідає загальній традиції світової та української гуманітаристики, адже її основні наукові галузі (філософія, психологія, соціологія, історія тощо) позначають свої окремі наукові напрями, що вивчають діячів (персоналій), які зробили вагомий внесок в їхній розвиток як «біографічні».

Категорія «біографія» (*від грец. βίος – життя, γραφω – пишу*) є базовою, адже вона акумулює різні зміст і контексти, що визначаються предметом, метою, іншими параметрами кожного конкретного дослідження про життєдіяльність історичної особи (персоналії), а також фіксує і окреслює підходи, способи і методи пізнання й самого біографічного дослідження. У межах біографічної практики категорія «біографія» є стрижневою і універсальною, адже інтегрує комплекс проблем життєдіяльності особистості, незалежно від сфери її творчої та професійної діяльності, або галузі знань, у якій вона досліджується.

У «широкому» філософсько-історичному і культурологічно-психологічному сенсі поняття «біографія» відповідає чинному в англійському науковому просторі слову «biography» (Попик, 2015). До його інтеріоризації в українську гуманітаристику спричинився В. Чишко, якого вважають одним із фундаторів сучасної української біографістики. Учений трактує поняття «біографія» як історико-культурне явище, що об'єднує різні види, роди, типи біографічних джерел та літературної і наукової творчості, що склалися історично, як завершений вид біографічної творчості, пов'язаний із життям і діяльністю людини, її внутрішнім і зовнішнім світом та роллю в історико-культурному процесі, як мистецтво створювати життєписи. Він акцентував увагу на тому, що біографія має досліджуватися не лише в контексті загальної періодизації історії та конкретно-історичної ситуації, а й зважаючи на зміну наукових парадигм та ідеологічні впливи (Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: вебсайт).

Учений В. Чишко показав, що поняття «біографія» органічно відповідає українській біографічній традиції. Вона відзначається оригінальністю, має свою тисячолітню історію та розвивається паралельно з європейською і є її невід'ємним складником. Українська педагогічна біографістика також посідає окреме місце в європейській традиції вивчення педагогічних персоналій. Це є другим аргументом щодо доцільності використання терміна «педагогічна біографістика» у науковому полі вітчизняної педагогіки та освіти.

Третім аргументом на користь цієї позиції є активне оперування науковцями родовим поняттям «біографія» у масиві студій про педагогічні персоналії України і зарубіжжя та помітний поступ українських учених в обґрунтуванні дефініції «педагогічна біографістика», її предмета, завдань, інших параметрів як окремої субдисципліни (галузі, наукового напрямку) української педагогічної науки.

За «відправну матрицю» розробки цієї проблеми доречно взяти дефініцію «педагогічна біографія», яка органічно поєднує соціокультурне і психолого-педагогічне розуміння педагогічної персоналії та її вивчення як: а) індивідуального шляху особистості вченого, освітянина, громадського діяча; б) нарративну форму осмислення і відображення дійсності; в) жанр науково-біографічної творчості; г) самостійний напрям історико-педагогічної науки; г) окремих інтегративних науково-методологічних викликів; д) напрям формування інформативно-ресурсної бази і розвитку видавничої справи; е) розділ систематизації друків у бібліотечній практиці.

Принципове значення для нашого дослідження має обґрунтована вченою О. Сухомлинською позиція, згідно з якою чи не вперше в українській педагогіці пропонувалося винести в «окремий предмет» історико-педагогічного дослідження персоналію як «творчу біографію педагога». Розуміючи, що ця проблема має багато прихильників і противників, свою позицію авторитетна дослідниця аргументувала тим, що, по-перше, ідеї, висловлені педагогом минулого, часто не відповідають, навіть суперечать чинній освітній практиці, але сам мислитель «формує в творчості парадигму», яка може проявитися через десятиліття. По-друге, життя педагога, його «особиста біографія часто є основою наукової реконструкції епохи, висвітлює концептуальний досвід того чи іншого періоду», тобто «духовна біографія... дає матеріал для реконструкції, зіставлення й висновків історико-педагогічного характеру» (Сухомлинська, 1999).

У контексті історико-педагогічного дискурсу О. Сухомлинська переконливо доводить, що феномен педагогічної персоналії «завжди буде одним із напрямів історико-педагогічних досліджень», особливо у переломні часи, коли переглядаються чинні канони, а сама персоналія, яку «ми повертаємо із небуття, і своїм життям, і своїми ідеями підтверджує рух історії, її мінливість, непередбачуваність і вразливість» (Сухомлинська, 1999; 2005; 2003; Словник української мови: вебсайт; Чишко, 1997).

Суголосна з цією думкою позиція Н. Дічек (2001), яка безпосередньо задекларувала потребу виокремлення в українській педагогічній науці біографічних досліджень як «окрему галузь». Аргументуючи цю позицію «масовою появою історико-педагогічних праць», присвячених життєдіяльності педагогічних персоналій, учена зважає на досвід української історичної науки та зарубіжної біографістики. Стверджується, що хоча вони мають різні цілі у вивченні історичних діячів, їхнього місця в соціально-культурному середовищі, переживань, поглядів, внеску в науку і культуру тощо, але обов'язково відображають «життя особи в цілому», демонструють зв'язок індивідуальної історії з історією суспільства, роблять культурологічні узагальнення і висновки (Дічек, 2001, с. 16).

Екстраполюючи й узгоджуючи поняттєвий апарат, методологічні і методичні засади історичної науки зі «спорідненою історико-педагогічною предметною галуззю» та враховуючи специфіку останньої, Н. Дічек у 2001 р. на шпальтах часопису «Шлях освіти» задекларувала потребу введення до наукового обігу поняття «педагогічна біографістика». Учена інтерпретувала її як «сферу науки, об'єктом котрої є особа педагога (освітнього діяча, вчителя, суспільно-культурного

діяча, вченого, керівника освіти тощо), як явища історії в її різноманітних зв'язках із суспільством і часом, у її духовному розвитку, діяльнісних проявах в освітньо-культурному просторі». На цій основі узагальнено підходи, методи, джерела, функції, інші компоненти розвитку біографістики як наукового напрямку дослідження історії педагогіки (Дічек, 2001).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можемо стверджувати, що, по-перше, дослідження педагогічних персоналій становить важливий самостійний напрям розвитку української історико-педагогічної науки, який має цілісно охоплювати «особистісний вимір» особи як об'єкта наукового дослідження. По-друге, використання терміна «педагогічна персоналістика» для його позначення є алогізмом відносно сформованого в західному, зокрема англomовному, світі розуміння феномена «персоналістика», який не має чіткого лексичного і змістового обрамлення в українській мові. По-третє, українські вчені-педагоги мають зосередити зусилля на подальшій предметній, комплексній розробці науково-методологічних орієнтирів, підходів, засад визначення й уконституювання педагогічної біографістики як окремого наукового напрямку (субдисципліни, галузі педагогічних знань), що має свій об'єкт і предмет, поняттєво-категорійний апарат, дослідницький інструментарій, інші необхідні атрибути.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Глумачення, значення слова «персоналія». *Словник української мови*: вебсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/personalija9> (дата звернення: 19.06.2017).

Personalist. Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: вебсайт. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/personalist> (дата звернення: 10.08.2020).

Днепров, Э. Д. (1981). Русская школа и педагогическая мысль первой половины XIX века. Москва: Московский университет. 216 с.

Сухомлинська, О. В. (1999). Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Шлях освіти*. № 1. С. 41–45.

Сухомлинська, О. В. (2005). Передне слово. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 1: X–XIX століття. Київ: Либідь. С. 3–8.

Сухомлинська, О. В. (2003). Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. Київ. С. 36–46.

Гупан, Н. М. (2001). Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. Київ. 38 с.

Арзамасцев, А. (2012). Персоналістика: теоретические разработки основ новой прикладной науки. Москва. 160 с.

Школяк, А. Личность в персоналистической педагогике: акценты нового тысячелетия: URL: <http://ird.npu.edu.ua/files/> (дата звернення: 21.12.2017).

Попик, В. І. (2015). Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень. *Український історичний журнал*. № 3. С. 122–136.

Чишко, В. С. (1997). Біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія. Київ. 48 с.

Дічек, Н. П. (2001). Біографічний метод як інстру-

мент дослідження вітчизняної історії педагогіки. *Шлях освіти*. № 4. С. 15–19.

Валевский, А. Л. (1993). Основания биографии. Киев: Наукова думка. 110 с.

REFERENCES

Glumachennia, znachennia slova «personaliiia» [Interpretation, meaning of the word «personality»]. *Slovyk ukraïnskoi movy*: vebсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/personalija9> (data zvernennia: 19.06.2017). [In Ukrainian].

Personalist. Definition of personalist in English by Oxford Dictionaries: vebсайт. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/personalist> (data zvernennia: 10.08.2020). [in English].

Dneprov, E. D. (1981). Russkaia shkola y pedahohicheskaia mysl pervoi polovyny XIX veka [Russian school and pedagogical thought of the first half of the 19th century]. Moskva: Moskovskiy unyversytet. 216 s. [In Russian].

Sukhomlynska, O. V. (1999). Kontseptualni zasady rozvytku istoryko-pedahohichnoi nauky v Ukraini. Shliakh osvity [Conceptual bases of development of historical and pedagogical science in Ukraine]. № 1. S. 41–45. [In Ukrainian].

Sukhomlynska, O. V. (2005). Perednie slovo [Foreword]. *Ukrainska pedahohika v personaliiakh*: u 2 kn. Kn. 1: X–XIX stolittia. Kyiv: Lybid. S. 3–8. [In Ukrainian].

Sukhomlynska, O. V. (2003). Personaliiia v istoryko-pedahohichnomu dyskursi [Personality in historical and pedagogical discourse]. *Istoryko-pedahohichniy protses: novi pidkhody do zahalnykh problem*. Kyiv. S. 36–46. [In Ukrainian].

Hupan, N. M. (2001). Rozvytok istorii pedahohiky v Ukraini (istoriografichnyi aspekt) [Development of the history of pedagogy in Ukraine (historiographical aspect)]: avtoref. dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv. 38 s. [In Ukrainian].

Arzamastsev, A. (2012). Personalistyka: teoreticheskiye razrabotky osnov novoi prykladnoi nauky [Personalistics: theoretical development of the foundations of a new applied science]. Moskva. 160 s. [In Russian].

Shkoliak, A. Lychnost v personalystycheskoi pedahohyke: aktsenty novoho tysyacheletya [Personality in personalistic pedagogy: accents of the new millennium]. URL: <http://ird.npu.edu.ua/files/> (data zvernennia: 21.12.2017). [In Russian].

Popyk, V. I. (2015). Biography – biografika – biografistyka – biobibliografia: poniattiyniy arsenal istoryko-biografichnykh doslidzhen [Biography – biographics – biographistics – biobibliography: conceptual arsenal of historical and biographical research]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 3. S. 122–136. [In Ukrainian].

Chyshko, V. S. (1997). Biografistyka yak haluz istorychnoi nauky: istoriografii ta metodolohiia [Biography as a branch of historical science: historiography and methodology]. Kyiv. 48 s. [In Ukrainian].

Dichek, N. P. (2001). Biografichnyi metod yak instrument doslidzhennia vitchyznianoï istorii pedahohiky [Biographical method as a tool for studying the national history of pedagogy]. *Shliakh osvity*. № 4. S. 15–19. [In Ukrainian].

Valevskiy, A. L. (1993). Osnovaniya byohrafyky [Foundations of biography]. Kyev: Naukova dumka. 110 s. [In Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 20.01.2020 р.